

Ενεργειακή φτώχεια στην Ευρώπη

Πρόγραμμα Συνδημιουργίας και Καινοτομίας της Γνώσης
(ENGAGER 2017-2021)

Πρωθώντας το δικαίωμα στην ενέργεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Εργαλεία για τη συμμετοχή των πολιτών

Συντάκτες: Marlies Hesselman • Sergio Tirado-Herrero • Marilyn Smith • Marine Cornelis
Συνεργάτες: Iñigo Anteparra • Anna Bajomi • Roberto Barrella • Umberto Cao • Souran Chatterjee • Teresa Cuervo • Audrey Dobbins • Giovanni Frigo • Sara Fuller • Mariëlle Feenstra • João Pedro Gouveia • Rachel Guyet • Vivien Kizilcec • Breffni Lennon • Irene González Pijuán • Slavica Robić • Caitlin Robinson • Nevena Smilevska • Anaïs Varo • Hyerim Yoon • Lidija Živči

Η παρούσα εργαλειοθήκη αποτελεί μέρος της δράσης COST CA16232 - Ευρωπαϊκή ενεργειακή φτώχεια: Ατζέντα Συνδημιουργία και καινοτομία της γνώσης, που υποστηρίζεται από τον COST (Ευρωπαϊκή Συνεργασία στην Επιστήμη και την Τεχνολογία), έναν οργανισμό χρηματοδότησης της ΕΕ για δίκτυα έρευνας και καινοτομίας (www.cost.eu). Οι δράσεις COST συμβάλλουν στη σύνδεση ερευνητικών πρωτοβουλιών σε ολόκληρη την Ευρώπη και δίνουν τη δυνατότητα στους επιστήμονες να αναπτύξουν τις ιδέες τους, ανταλλάσσοντας τις με τους συναδέλφους τους. Το ENGAGER συγκεντρώνει ένα ποικίλο και εκτεταμένο σώμα ενδιαφερομένων με σκοπό να βοηθήσει στην κατανόηση και αντιμετώπιση της πρόκλησης της ενεργειακής φτώχειας. Το ENGAGER αποτελείται από τέσσερις ομάδες εργασίας (OE).

Η παρούσα εργαλειοθήκη έχει εκπονηθεί από την Ομάδα Εργασίας 3 με θέμα «Διάλογοι - Συμπαράγωγή χειραφετητικής έρευνας και πρακτικής. Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφθείτε: <http://www.engager-energy.net/>

Αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας: γιατί η πρόσβαση στην ενέργεια θα πρέπει να αποτελεί δικαίωμα;

Ο στόχος 7 του ΟΗΕ για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΣΒΑ7) θέτει ως στόχο την επίτευξη **καθολικής πρόσβασης** σε επαρκείς, αξιόπιστες, οικονομικά προσιτές και βιώσιμες υπηρεσίες ενέργειας έως το 2030.

Σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο, **759 εκατομμύρια άνθρωποι** δεν έχουν πρόσβαση στην ηλεκτρική ενέργεια και **2,8 δισεκατομμύρια** εξακολουθούν να βασίζονται σε παραδοσιακά καύσιμα (π.χ. καυσόξυλα, κοπριά και κάρβουνο) για το μαγείρεμα και τη θέρμανση.

Στην Ευρώπη, **δεκάδες εκατομμύρια άνθρωποι** αγωνίζονται καθημερινά για να ικανοποιήσουν τις οικιακές ενεργειακές τους ανάγκες, να διατηρήσουν τα σπίτια τους ζεστά το χειμώνα ή δροσερά το καλοκαίρι και να πληρώσουν εγκαίρως τους λογαριασμούς ενέργειας.

Η ενέργεια αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την επίτευξη των περισσότερων άλλων ΣΒΑ- ως εκ τούτου, θα πρέπει να αποτελεί τομέα προτεραιότητας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Τι εννοούμε με τον όρο «δικαίωμα στην ενέργεια»; (σελ. 3)
- Εφαρμογή στην πράξη του δικαιώματος στην ενέργεια (σελ. 4)
- Κατανόηση των βασικών αρχών μιας προσέγγισης βασισμένης στα δικαιώματα (σελ. 5)
- Η ενέργεια στο δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: παρούσα αλλά όχι προστατευόμενη (σελ. 6)
- Πρακτικές πτυχές και σχετικές παράμετροι (σελ. 7)
- Υπεράσπιση του δικαιώματος πρόσβασης σε ενέργεια και ενεργειακές υπηρεσίες (σελ. 8)
- Αναγνώριση και αντιμετώπιση πρακτικών που εισάγουν διακρίσεις (σελ. 12)
- Οικονομική προσιτότητα (σελ. 13)
- Αρχές για την πρακτική εφαρμογή του δικαιώματος στην ενέργεια (σελ. 15)
- Βιβλιογραφία (σελ. 19)

Η εκπαίδευση και το νερό θεωρούνται βασικά ανθρώπινα δικαιώματα – ωστόσο μέχρι σήμερα, η ενέργεια δεν είναι ένα από αυτά.

Η ενέργεια αντιμετωπίζεται συχνά ως εμπόρευμα, με την προσφορά και τη ζήτηση να επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις δυνάμεις της αγοράς.

Με βάση τις πρόσφατες εξελίξεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το παρόν έγγραφο έχει ως στόχο να βοηθήσει τους αρμόδιους φορείς να υποστηρίξουν με **πιο ισχυρά επιχειρήματα το δικαίωμα στην ενέργεια για την επίτευξη μιας αξιοπρεπούς διαβίωσης, την πρόσβαση στην ενέργεια σε προσιτό κόστος και το δικαίωμα συμμετοχής στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων στον ενεργειακό τομέα.** Τα συμφέροντα και η ευημερία των ατόμων - σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο - πρέπει να κατέχουν κεντρική θέση στον ενεργειακό τομέα.

Η μεταβαλλόμενη πολιτική πραγματικότητα όσον αφορά την πρόσβαση στην ενέργεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η επίτευξη μιας «δίκαιης, καθαρής ενεργειακής μετάβασης» αποτελεί κεντρικό σημείο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας (ΕΠΣ), η οποία θέτει ως στόχο την επίτευξη μιας οικονομίας χωρίς εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα έως το 2050. Η συμφωνία υπόσχεται να παράσχει πρόσθετη στήριξη στα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν τις μεγαλύτερες προκλήσεις, ενώ παράλληλα «δεν αφήνει κανέναν πίσω». Από την άποψη αυτή, η ΕΠΣ υποστηρίζει τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (2017). Αν και δεν είναι νομικά δεσμευτικός, ο εν λόγω χάρτης περιλαμβάνει την ενέργεια μεταξύ των βασικών υπηρεσιών, δηλώνοντας ότι:

Αρχή 20 • Πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ)

Καθένας έχει το δικαίωμα πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες καλής ποιότητας, συμπεριλαμβανομένων του νερού, της αποχέτευσης, **της ενέργειας**, των μεταφορών, των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και των ψηφιακών επικοινωνιών.

Η υποστήριξη για την πρόσβαση στις υπηρεσίες αυτές θα είναι διαθέσιμη για όσους έχουν ανάγκη.

Αναγνωρίζοντας ότι η ενεργειακή φτώχεια πλήττει 50 έως 80 εκατομμύρια πολίτες της ΕΕ, η ΕΠΣ προχωρά ένα βήμα παραπέρα. Στις σχετικές οδηγίες της ΕΕ, θέτει υποχρεώσεις στα κράτη μέλη να αναπτύξουν εθνικούς ορισμούς της ενεργειακής φτώχειας και να θέσουν στόχους, χρονοδιαγράμματα και πολιτικές για την αντιμετώπιση της. Οι πολιτικές μπορεί να αφορούν την πληρωμή των λογαριασμών ηλεκτρικού ρεύματος, τις επενδύσεις στην απεξάρτηση από τον άνθρακα, την απόδοση των κτιρίων και την ενεργειακή απόδοση, τα κοινοτικά ενεργειακά έργα ή τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Η οδηγία για την ηλεκτρική ενέργεια αναφέρει ότι πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οδηγία 2019/944 της ΕΕ για την ηλεκτρική ενέργεια

«Οι ενεργειακές υπηρεσίες είναι ζωτικής σημασίας για τη διασφάλιση της ευημερίας των πολιτών της Ένωσης. Η επαρκής θέρμανση, η ψύξη και ο φωτισμός, καθώς και η ενέργεια για την τροφοδοσία των συσκευών αποτελούν βασικές υπηρεσίες που εγγυώνται ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο και την υγεία των πολιτών. Επιπλέον, η πρόσβαση σε αυτές τις ενεργειακές υπηρεσίες επιτρέπει στους πολίτες της Ένωσης να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες τους και ενισχύει την κοινωνική ένταξη.»

Κανονισμός της ΕΕ για τη διακυβέρνηση 2018/1999

«Τα κράτη μέλη αξιολογούν τον αριθμό των νοικοκυριών που βρίσκονται σε κατάσταση ενεργειακής φτώχειας, λαμβάνοντας υπόψη τις αναγκαίες οικιακές ενεργειακές υπηρεσίες που απαιτούνται για τη διασφάλιση των βασικών προτύπων διαβίωσης στο σχετικό εθνικό πλαίσιο, την υφιστάμενη κοινωνική πολιτική και άλλες σχετικές πολιτικές, καθώς και τις ενδεικτικές οδηγίες της Επιτροπής αναφορικά με τους σχετικούς δείκτες για την ενεργειακή φτώχεια.»

Αν και μεγάλο μέρος του παρόντος εγγράφου αφορά ειδικά το πλαίσιο της ΕΕ, όπου η ενέργεια είναι σε μεγάλο βαθμό προσβάσιμη αλλά συχνά οικονομικά δυσπρόσιτη, το σύνολο των εργαλείων που παρουσιάζονται στο παρόν αποσκοπούν στην παροχή μιας επισκόπησης των αρχών, των επιχειρημάτων και των πρακτικών παραδειγμάτων για την **αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας μέσω του δικαιώματος στην ενέργεια**.

Τι εννοούμε με τον όρο «δικαίωμα στην ενέργεια»;

Το δικαίωμα στην ενέργεια σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι απολαμβάνουν ορισμένα δικαιώματα και αξιώσεις για να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε ενεργειακές υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για την υγεία, την ευημερία, την κοινωνική ένταξη και την πλήρη συμμετοχή. Η ενέργεια είναι ζωτικής σημασίας για μια αξιοπρεπή ζωή.

Η κατοχύρωση ενός δικαιώματος συνεπάγεται επίσης ότι οι άλλοι, ιδίως το κράτος, έχουν υποχρέωση να διασφαλίζουν τα δικαιώματα για όλους, ισότιμα και χωρίς διακρίσεις. Μπορούν να εντοπιστούν μυριάδες συναφείς ανησυχίες, οι οποίες εντάσσονται σε μεγάλο βαθμό σε τρία γενικότερα θέματα.

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΕ

- ο Ενέργεια - πρόσβαση σε συγκεκριμένους πόρους ή προμήθειες.
- ο Ενεργειακές υπηρεσίες - για την κάλυψη καθημερινών αναγκών για υγεία, ευημερία, ασφάλεια και συμμετοχή στην κοινωνία.
- ο Εγγυημένα ελάχιστα επίπεδα υπηρεσιών και προμηθειών.
- ο Εγγυημένη αξιόπιστη παροχή, δηλαδή μηδενικός κίνδυνος αποσύνδεσης: η αποσύνδεση λόγω αδυναμίας πληρωμής αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΙΤΟΤΗΤΑ

- ο Σε σχέση με το εισόδημα των ανθρώπων και τις πραγματικές τους ανάγκες.
- ο Ενεργειακά αποδοτικές κατοικίες, εξοπλισμός και συσκευές.
- ο Χωρίς διακρίσεις στις πρακτικές χρέωσης.

POLICY

GUIDELINES

PRACTISES

STANDARDS

RULES

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- ο Δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την ενέργεια και την ενεργειακή πολιτική.
- ο Δικαίωμα συμμετοχής στις ενεργειακές κοινότητες.
- ο Δικαίωμα στην πληροφόρηση για την ενέργεια και τα ενεργειακά δικαιώματα.
- ο Πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Εφαρμογή στην πράξη του δικαιώματος στην ενέργεια

Η αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων και αξιώσεων συνεπάγεται αντίστοιχες υποχρεώσεις σεβασμού, προστασίας και εκπλήρωσης των δικαιωμάτων αυτών.

Συνήθως, η διασφάλιση αυτών των δικαιωμάτων απαιτεί δράσεις και προσπάθειες από πολλούς διαφορετικούς φορείς, σε διάφορα επίπεδα της κοινωνίας και σε διάφορους τομείς.

Για να είναι αποτελεσματικές, οι πολιτικές πρέπει να στοχεύουν στα βαθύτερα αίτια της ενεργειακής φτώχειας και όχι απλώς να ανακουφίζουν τα συμπτώματά της

Το κράτος, από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχει την πρωταρχική ευθύνη για τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την πλήρη πραγμάτωση των δικαιωμάτων. Συνεπώς, οι δημόσιες αρχές πρέπει να σχεδιάζουν συνεκτικά πλαίσια πολιτικής που συμβάλλουν στην προοδευτική υλοποίηση του δικαιώματος σύμφωνα με τους μέγιστους διαθέσιμους δημόσιους και ιδιωτικούς πόρους. Πρέπει επίσης να αντιμετωπίζουν και να αποκαθιστούν τυχόν διακρίσεις ή μειονεκτήματα, και να εγγυώνται την παρακολούθηση, την εποπτεία και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Οι πολιτικές για τη διασφάλιση του δικαιώματος στην ενέργεια πρέπει να είναι συγκεκριμένες και δεσμευτικές, στοχευμένες, αλλά και αρκετά ευέλικτες ώστε να αντικατοπτρίζουν την πολυπλοκότητα της προσφοράς και της ζήτησης ενέργειας, συμπεριλαμβανομένης της ποικιλομορφίας των διαθέσιμων πόρων και των εξειδικευμένων προσωπικών αναγκών.

Όπως καταδεικνύεται στις επόμενες σελίδες, η ανάπτυξη τέτοιων πολιτικών μπορεί να είναι περιφερειακή, εθνική ή τοπική, και πρέπει να λαμβάνει πλήρως υπόψη τους τρόπους με τους οποίους οι διάφοροι φορείς συμβάλλουν στην ενεργειακή αδικία ή την αμβλύνουν.

Εκτός από το κράτος, άλλοι **δημόσιοι φορείς** (π.χ. ρυθμιστικές αρχές, διαμεσολαβητές ή φορείς παροχής κοινωνικής στέγασης) και **επιχειρήσεις** (π.χ. επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, κατασκευαστές ηλεκτρικών συσκευών, τράπεζες) είναι συνυπεύθυνοι για την αποτελεσματική υλοποίηση του δικαιώματος στην ενέργεια. **Η κοινωνία των πολιτών**, όπως οι ακτιβιστές για την ενέργεια και το κλίμα ή οι οργανώσεις καταναλωτών, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διεκδίκηση του δικαιώματος αυτού, καθώς και στην εμπλοκή των φορέων λήψης αποφάσεων και των αρμόδιων οργανισμών, αλλά και στην εποπτεία της εφαρμογής του.

Κατανόηση των βασικών αρχών μιας προσέγγισης βασισμένης στα ανθρώπινα δικαιώματα

Το δικαίωμα(-τα) στην ενέργεια με βάση το νόμο

Η έννοια των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» έχει διατυπωθεί σε πολλές κοινωνίες εδώ και πολλούς αιώνες. Η καθιέρωση ενός «νόμου για τα ανθρώπινα δικαιώματα», με ρητό στόχο να επιφορτιστούν οι κυβερνήσεις με νομικές υποχρεώσεις και ευθύνη για την εκπλήρωση, την προστασία και τον σεβασμό των δικαιωμάτων αυτών, συνδέεται με την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (που υιοθετήθηκε το 1948) και την υιοθέτηση πολλών νομικά δεσμευτικών περιφερειακών και διεθνών συνθηκών για τα ανθρώπινα δικαιώματα που απορρέουν από αυτήν.

Η ιδέα ότι όλοι οι άνθρωποι οπουδήποτε και αν βρίσκονται πρέπει να απολαμβάνουν εξίσου τα ανθρώπινα δικαιώματα, χωρίς διακρίσεις ή μειονεκτήματα, έχει καταστεί βασική αρχή των δημοκρατικών κοινωνιών.

Παρόλο που η πρόσβαση στις ενεργειακές υπηρεσίες προστατεύεται ήδη από άλλα υφιστάμενα ανθρώπινα δικαιώματα, η αναγνώριση του δικαιώματος στην ενέργεια σαν ένα αυτοτελές δικαίωμα θα συνέβαλε στον προσδιορισμό και την προβολή του δικαιώματος αυτού, και θα εφιστούσε την προσοχή στη σημασία της εφαρμογής μέτρων για την υποστήριξή του.

9 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Μέχρι σήμερα, τα ακόλουθα δικαιώματα που σχετίζονται με την ενεργειακή φτώχεια, υποστηρίζονται από το δικαίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σε:

- αξιοπρεπή διαβίωση
- επαρκές βιοτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σε επαρκή στέγαση
- σωματική και ψυχική υγεία
- πρόσβαση σε πληροφορίες και ελευθερία έκφρασης
- εκπαίδευση
- ανάπαυση, αναψυχή και παιχνίδι, ιδίως για τα παιδιά
- κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική και οικονομική προστασία της οικογένειας
- ένα υγιές περιβάλλον διαβίωσης
- συμμετοχή στα κοινά, δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνική ζωή

Παρακολουθώντας την πρακτική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και τα εννέα από τα παραπάνω δικαιώματα, κατά κάποιο τρόπο, συνδέονται με την ενεργειακή φτώχεια. Επιπλέον, το δικαίωμα στην ενέργεια θα μπορούσε τόσο να απορρέει από άλλα δικαιώματα όσο και να υποστηρίζει την απόλαυση άλλων δικαιωμάτων.

Δικαίωμα αξιοπρεπούς διαβίωσης

Το δικαίωμα στη ζωή συνεπάγεται ότι τα κράτη εφαρμόζουν μέτρα για την προστασία από «αφύσικο ή πρόωρο θάνατο, καθώς και για την απόλαυση μιας αξιοπρεπούς διαβίωσης». Τα κράτη έχουν την υποχρέωση να «λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση των γενικών συνθηκών στην κοινωνία που [...] εμποδίζουν τα άτομα να απολαμβάνουν το δικαίωμά τους στην αξιοπρεπή διαβίωση», συμπεριλαμβανομένου «όπου είναι απαραίτητο, μέτρων που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της άμεσης πρόσβασης των ατόμων σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες όπως τροφή, νερό, στέγη, υγειονομική περίθαλψη, ηλεκτρικό ρεύμα και αποχέτευση».

Γενικό σχόλιο αριθ. 36 της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (HRC) του ΟΗΕ για το Δικαίωμα στη Ζωή στο άρθρο 6 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (2018).

Δικαίωμα επαρκούς στέγασης

Το δικαίωμα στη στέγαση ορίζει ότι «μια κατάλληλη κατοικία πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένες εγκαταστάσεις απαραίτητες για την υγεία, την ασφάλεια, την άνεση και τη διατροφή». Αυτό περιλαμβάνει «βιώσιμη πρόσβαση σε φυσικούς και κοινούς πόρους, ασφαλές πόσιμο νερό, ενέργεια για μαγείρεμα, θέρμανση και φωτισμό, εγκαταστάσεις υγιεινής και πλύσης». [...] Η επαρκής κατοικία πρέπει να είναι κατοικήσιμη και φυσικά ασφαλής, «όσον αφορά την παροχή στους κατοίκους επαρκούς χώρου και την προστασία τους από το κρύο, την υγρασία, τη ζέστη, τη βροχή, τον άνεμο ή άλλες απειλές για την υγεία [...]».

Γενικό σχόλιο αριθ. 4 της Επιτροπής Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (UN CESCR) του ΟΗΕ για το Δικαίωμα σε Επαρκή Στέγαση στο άρθρο 11 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (1991).

Η ενέργεια στο δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: παρούσα αλλά όχι προστατευόμενη

Μέχρι σήμερα, το δικαίωμα στην ενέργεια δεν αναγνωρίζεται ρητά στο νόμο με την ευρεία έννοια. Ωστόσο, η πρόδος είναι εμφανής, καθώς πολλά διεθνή, περιφερειακά και εθνικά νομικά μέσα ενσωματώνουν πλέον το δικαίωμα αυτό μέσω του νόμου.

Σε εθνικό επίπεδο, το σύνταγμα, τα δικαστήρια και νόμοι αρκετών χωρών, αναγνωρίζουν επίσης το δικαίωμα στην ενέργεια, μεταξύ άλλων σε χώρες όπως στην Ισπανία, τη Γαλλία, την Ελλάδα, την Κολομβία, τη Νότια Αφρική, την Ινδία, το Πακιστάν και τις Φιλιππίνες (Hesselman 2021- Hesselman, Varo and Laakso, 2019).

Τα δικαιώματα αυτά έχουν μια αμοιβαία πτυχή: αντιπροσωπεύουν τόσο συγκεκριμένα δικαιώματα για τα άτομα όσο και υποχρεώσεις για τα κράτη να διασφαλίσουν την πρόσβαση στην ενέργεια ως ανθρώπινο δικαίωμα.

Το δικαίωμα στην ενέργεια στα υφιστάμενα νομοθετήματα

- Το άρθρο 14(2)θ της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των γυναικών διατυπώνει το δικαίωμα των γυναικών των αγροτικών περιοχών σε κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, συμπεριλαμβανομένου ειδικά του δικαιώματός τους στην παροχή ηλεκτρικής ενέργειας.
- Το άρθρο 11 του Πρωτοκόλλου του Σαν Σαλβαδόρ για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών αναγνωρίζει ομοίως το ανθρώπινο δικαίωμα σε βασικές υπηρεσίες, το οποίο περιλαμβάνει την πρόσβαση στην ενέργεια.
- Το άρθρο 36 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ορίζει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να σέβεται την πρόσβαση σε υπηρεσίες γενικού οικονομικού συμφέροντος, όπως αυτές προβλέπονται ήδη στο εθνικό δίκαιο ή στο δίκαιο της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της παροχής ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.

Στις επόμενες ενότητες του παρόντος εγγράφου επισημαίνονται σχετικά παραδείγματα, όπως τα μέτρα που εγγυώνται ότι κάθε άτομο μπορεί να έχει πρόσβαση σε ασφαλή, ζεστή, υγιή και κατοικήσιμη στέγαση και σε βασικές ανέσεις, καθώς και οι υποχρεώσεις προστασίας από την αποσύνδεση της ενέργειας λόγω αδυναμίας πληρωμής (Hesselman 2021, Tully 2006.)

Το δικαίωμα στην ενέργεια: πρακτικές πτυχές και σχετικές παράμετροι

Το δικαίωμα στην ενέργεια, αν και καθολικά εφαρμόσιμο κατ' αρχήν, αναγνωρίζει την ανάγκη ευελιξίας στην πράξη. Αυτό ισχύει για την προοπτική των δικαιωμάτων γενικά, καθώς οι ανάγκες διαφέρουν ανάλογα με το πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει **γεωγραφικούς, κλιματικούς και κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, καθώς και τις προσωπικές καταστάσεις διαφορετικών ατόμων.**

Από τη δεκαετία του 1980, τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν συχνά συνδεθεί με την «προσέγγιση των δυνατοτήτων» που διατύπωσαν ο Amartya Sen και η Martha Nussbaum, η οποία υποστηρίζει ότι ο στόχος είναι να δοθεί στους ανθρώπους η ελευθερία να επιτύχουν αυτό που εκτιμούν να κάνουν και να είναι, και να δημιουργηθούν συνθήκες που να τους επιτρέπουν να φτάσουν και να διατηρήσουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Το δικαίωμα στην ενέργεια, στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, συνεπάγεται διάφορα σημαντικά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε **αναγκαία κοινωνικά και υλικά αγαθά όπως:**

- την εξασφάλιση της απαραίτητης **παροχής ενέργειας** που θα πρέπει να είναι επαρκής, υψηλής ποιότητας, αξιόπιστη και συνεχής,
- **ενεργειακές πηγές και πρώτες ύλες** που πληρούν ορισμένα πρότυπα βιωσιμότητας, υγείας, ασφάλειας και καθαριότητας,
- **ενεργειακές συσκευές** που χρησιμοποιούν αποτελεσματικά την ενέργεια αυτή για τις καθημερινές ανάγκες,
- **οικονομικά προσιτή προμήθεια** ώστε να διασφαλίζεται ότι το σχετικό κόστος δεν περιορίζει την ικανότητα ενός ατόμου να ικανοποιεί άλλες βασικές ανάγκες.

Με τη σειρά της, η θεωρία ικανοτήτων αναγνωρίζει ότι η «αρχική θέση» των ανθρώπων σε σχέση με την απόκτηση ενός τέτοιου δικαιώματος μπορεί να είναι σε μεγάλο βαθμό διαφορετική. Παράγοντες που θα πρέπει να θεωρηθούν ως **αιτίες ευαλωτότητας** χρήζουν ειδικής αντιμετώπισης - είτε επειδή περιορίζουν την πρόσβαση στην ενέργεια είτε επειδή επηρεάζουν την ικανότητα πληρωμής των λογαριασμών.

Για την επίτευξη μεγαλύτερης ισότητας, μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα απαιτεί από τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων, όχι μόνο να λαμβάνουν υπόψη αυτές τις ανισότητες, αλλά και να δίνουν προτεραιότητα σε στοχευμένες δράσεις για όσους χρειάζονται περισσότερη υποστήριξη, για τη μείωση της ευαλωτότητας, ή την αντιμετώπιση κάθε μορφής διακρίσεων. Όσον αφορά το δικαίωμα στην ενέργεια, αυτό μπορεί να ισχύει για όλες τις ενεργειακές υπηρεσίες, τον τρόπο παροχής τους και τους μηχανισμούς για τη διασφάλιση της οικονομικής προσιτότητας (μεταξύ άλλων).

Αιτίες ευαλωτότητας

- **Φυσική κατάσταση**
όπως η ηλικία, η ασθένεια ή η αναπηρία που μπορεί να απαιτούν επιπλέον ενεργοβόρο εξοπλισμό.
- **Κοινωνικοοικονομικές παράμετροι**
όπως η εθνικότητα, το φύλο, η τάξη, το εισόδημα, η ιθαγένεια ή το ιδιοκτησιακό καθεστώς της κατοικίας.
- **Άλλες παράμετροι** όπως η γεωγραφική θέση, το κλίμα, τα χαρακτηριστικά του δομημένου περιβάλλοντος, ο τρόπος ζωής και η πολιτιστική κληρονομιά.

Υπεράσπιση του δικαιώματος πρόσβασης σε ενέργεια και ενεργειακές υπηρεσίες

Η σύνδεση του δικαιώματος στην ενέργεια με συγκεκριμένους στόχους για την υγεία, την ευημερία, την εκπαίδευση, την ένταξη και τη συμμετοχή, όπως γίνεται για άλλα οικονομικά δικαιώματα, συνεπάγεται ότι όλοι οι άνθρωποι θα πρέπει να έχουν δικαίωμα σε κάποιο επίπεδο ενέργειας. Αυτό μεταφράζεται όλο και περισσότερο, στην έννοια ενός ελάχιστου συνόλου ενεργειακών υπηρεσιών.

Αυτό εγείρει ερωτήματα σχετικά με το ποιος αποφασίζει ποιες υπηρεσίες, σε ποιο βαθμό, και πως ορίζεται το «οικονομικά προσιτό», ώστε ορισμένες τουλάχιστον ομάδες να έχουν πρόσβαση στην ενέργεια με πολύ χαμηλό ή καθόλου κόστος.

Θεμελιώδεις ενεργειακές υπηρεσίες

- Θέρμανση/ψύξη χώρων
- Θέρμανση νερού
- Φωτισμός
- Συσκευές και ηλεκτρονικά
- Μαγείρεμα
- Καθαρισμός
- Προσωπική υγιεινή
- Κατ' οίκον υγιονομική περίθαλψη

Ελάχιστα ποσοτικά και ποιοτικά, ανάλογα με τις ανάγκες και το πλαίσιο

Δείκτες για τις ελάχιστες ενεργειακές ανάγκες

- ένα ελάχιστο σύνολο ενεργειακών υπηρεσιών
- κατάλογο των σχετικών συσκευών
- ελάχιστο επίπεδο ενεργειακής απόδοσης
- ελάχιστο επίπεδο ποιότητας εφοδιασμού (π.χ. τακτική)
- ελάχιστα επίπεδα κιλοβατώραν ηλεκτρικής ενέργειας ή/και κυβικών μέτρων φυσικού αερίου ή άλλου καυσίμου.

Σε γενικές γραμμές, η ενεργειακή κοινότητα έχει συμφωνήσει σε πέντε δείκτες ως χρήσιμους για την καταγραφή των ελάχιστων ενεργειακών αναγκών των ανθρώπων. Με βάση αυτούς τους δείκτες, καθίσταται δυνατός ο προσδιορισμός των σχετικών ελάχιστων ζωνών ενεργειακών υπηρεσιών για την εκπλήρωση των ικανοτήτων και των δικαιωμάτων, καθώς και άλλων σχετικών ελάχιστων προϋποθέσεων και προδιαγραφών ανά περιοχή ή χώρα, με τη δέουσα προσοχή στις προσωπικές και οικιακές ανάγκες και στις επιλογές για ενεργειακή απόδοση. Τα ελάχιστα όρια μπορούν να αποφασιστούν μέσω διαδικασιών διαβούλευσης και εμπειρικών προτύπων για την ευημερία (Walker et al 2016, Hesselman et al 2021).

Για την αποφυγή δυσμενών επιπτώσεων στην υγεία, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) ορίζει ως ελάχιστη εσωτερική θερμοκρασία για θερμική άνεση τους 18°-24°C, ανάλογα (μεταξύ άλλων παραγόντων) με το επίπεδο ευαλωτότητας των ενοίκων. Ο ΠΟΥ ορίζει επίσης κατευθυντήριες γραμμές για την υγρασία, τη μούχλα και την ποιότητα του αέρα εσωτερικών χώρων που συνδέονται με τις πηγές και τις μεθόδους ενέργειας μαγειρέματος ή θέρμανσης (WHO 2009, WHO 2014, WHO 2018). Ένα άλλο πρότυπο είναι ένα ελάχιστο επίπεδο λούμεν για τον φωτισμό, ώστε να αποφεύγεται η βλάβη της όρασης ή να είναι δυνατή η εκτέλεση διαφόρων εργασιών με ασφάλεια. Αυτό αντικατοπτρίζεται σε έναν αριθμό λαμπτήρων ή ισχύος ανά δωμάτιο ή άτομο, καθώς και στην ευκολία χρήσης ή τις απαιτούμενες ώρες λειτουργίας.

Καθορισμός ενός ελάχιστου επιπέδου υπηρεσιών βασισμένου στα δικαιώματα: υλοποίηση των δυνατοτήτων

Σε παγκόσμια κλίμακα, υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των εθνών όσον αφορά την κατά κεφαλήν ετήσια κατανάλωση ενέργειας, οι οποίες αντιστοιχούν επίσης σε άνισα επίπεδα ανθρώπινης ανάπτυξης και ευημερίας. Στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, μια σχετικά υψηλή βαθμίδα καθολικών ενεργειακών υπηρεσιών θεωρείται συνήθως ότι υποστηρίζει την υγεία και την ευημερία, σύμφωνα με το εθνικό ή περιφερειακό βιοτικό επίπεδο (Walker, Simcock and Day, 2016). Στην Κεντρική Ευρώπη, για παράδειγμα, πρόσφατες έρευνες προτείνουν ένα εύρος 80-150 giga-joules ετησίως και κατά κεφαλήν (λαμβάνοντας υπόψη όλες τις ενεργειακές χρήσεις) ως

την κατάλληλη ποσότητα προσφερόμενης ενέργειας που απαιτείται για τη διατήρηση των σημερινών επιπέδων ενέργειας που απαιτούνται για τη στήριξη της υγείας και της ευημερίας (Frigo et al., 2021). Η ελάχιστη απαιτούμενη ενέργεια θα πρέπει να επανεξετάζεται τακτικά, καθώς η ενσωμάτωση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ή/και η εφαρμογή μέτρων ενεργειακής απόδοσης μπορεί να μεταβάλει τον όγκο της ενέργειας που απαιτείται για την κάλυψη των απαιτήσεων των ίδιων υπηρεσιών των νοικοκυριών.

Αν και δεν αποτελεί ακόμη κοινή πρακτική, οι υπολογισμοί αυτοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τον καθορισμό ενός ελάχιστου επιπέδου καθολικών ενεργειακών υπηρεσιών που θα πρέπει να προσφέρονται δωρεάν - είτε σε όλους είτε μόνο σε ευάλωτα νοικοκυριά. Τα δεδομένα σε επίπεδο νοικοκυριού θα μπορούσαν στη συνέχεια να χρησιμοποιηθούν για την καθιέρωση δίκαιων συστημάτων τιμολόγησης για την κατανάλωση πέραν του ελάχιστου επιπέδου (κλιμακωτά τιμολόγια).

Για παράδειγμα, έχει εκτιμηθεί ότι ένα μέσο ισπανικό νοικοκυριό θα χρειαζόταν από 2.112 kWh (για ένα νοικοκυριό που αποτελείται από ένα άτομο) έως 4.232 kWh (για ένα νοικοκυριό με τέσσερα ή περισσότερα άτομα) ετησίως για να καλύψει τις ανάγκες του σε μαγείρεμα, εσωτερικό φωτισμό και ηλεκτρικές συσκευές (Arenas Pinilla et al., 2020). Συγκριτικά, το ισχύον σήμερα κοινωνικό τιμολόγιο ηλεκτρικής ενέργειας στην Ισπανία υποστηρίζει ένα ελάχιστο ετήσιο επίπεδο κατανάλωσης στο εύρος από 1.380 kWh (για ένα νοικοκυριό χωρίς παιδιά) έως 4.140 kWh (για ένα νοικοκυριό με τρία ή περισσότερα παιδιά). Στην περίπτωση των «καταναλωτών που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό» με πολύ χαμηλό εισόδημα και υποστηρίζονται από κοινωνικές υπηρεσίες, τα νοικοκυριά δικαιούνται αυτές τις ποσότητες ηλεκτρικής ενέργειας δωρεάν.

Καθορισμός ελάχιστων απαιτήσεων για τις αναπτυσσόμενες χώρες

Στις αναπτυσσόμενες χώρες του Παγκόσμιου Νότου, ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (ΔΟΕ 2020) προτείνει ότι μια ελάχιστη προσφορά ηλεκτρικής ενέργειας 1.250 kWh ετησίως θα μπορούσε να τροφοδοτήσει ένα μέσο νοικοκυριό με τις βασικές απαραίτητες υπηρεσίες. Είναι αξιοσημείωτο ότι, με πιο αποδοτικές συσκευές, το ίδιο επίπεδο υπηρεσιών θα μπορούσε να καλυφθεί με μόνο 420 kWh ετησίως.

Θεωρώντας τον ορισμό του ΔΟΕ υπερβολικά περιοριστικό, δεδομένου ότι οι ενεργειακές ανάγκες των ανθρώπων εκτείνονται πέραν του σπιτιού, το Energy for Growth Hub πρότεινε πρόσφατα την παροχή 1.000 kWh ετησίως ανά άτομο ως καταλληλότερη. Από αυτό, το Hub εκτιμά ότι οι 300 kWh θα αντανακλούσαν τη ζήτηση των νοικοκυριών, επιτρέποντας 700 kWh κατανάλωσης για την ευρύτερη κοινωνική και οικονομική συμμετοχή (Moss et al. 2021).

Για την παρακολούθηση της προόδου προς την καθολική πρόσβαση σε σύγχρονες, οικονομικά προσιτές και αξιόπιστες ενεργειακές υπηρεσίες (ΣΒΑ7), ο ΟΗΕ έχει αναπτύξει ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο που καλύπτει την ενέργεια για δραστηριότητες, όπως το μαγείρεμα ή/και το ηλεκτρικό μαγείρεμα, ο φωτισμός, η θέρμανση/ψύξη, η ψύξη, η τηλεόραση/ραδιόφωνο και το πλύσιμο και σιδέρωμα ρούχων. Σύμφωνα με αυτό το σύστημα, η ελάχιστη ετήσια οικιακή κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, ανά νοικοκυριό και ανά έτος, κυμαίνεται έως 3.000 kWh (Bhatia and Angelou 2015).

Appliance	Operational time/day
1 small refrigerator	24 hours
1 fan	6 hours
4 lightbulbs	5 hours
1 television	4 hours
1 mobile phone	Intermittently, 24 hrs

Εναλλακτικά, τα ελάχιστα επίπεδα υπηρεσιών μπορούν να οριστούν ως ένας τρόπος για την εφαρμογή του δικαιώματος στην ενέργεια. Στη Χώρα των Βάσκων (Ισπανία), ο δημόσιος πάροχος κοινωνικής στέγασης ALOKABIDE δοκίμασε (σε ένα πιλοτικό έργο) μια καινοτόμο προσέγγιση που εγγυάται μια ελάχιστη θερμοκρασία εσωτερικού χώρου 18 °C για 126 ενοικιαστές χαμηλού εισοδήματος που ζουν στις ιδιοκτησίες του (Hernández-Cruz et al., 2021).

Άλλες κατευθυντήριες γραμμές είναι επίσης διαθέσιμες, όπως τα πρότυπα ISO, τα πρότυπα ποιότητας και απόδοσης για τις σόμπες μαγειρέματος και θέρμανσης και άλλες συσκευές, ή η χρήση ειδικών καυσίμων από την Clean Cooking Alliance. Ο ΠΟΥ έχει θεσπίσει κατευθυντήριες γραμμές για την ποιότητα του αέρα σε εσωτερικούς χώρους για την καύση (στερεών) καυσίμων (ΠΟΥ 2014). Προτείνει αποτελεσματικά την απαγόρευση και αποθαρρύνει τη χρήση (ακατέργαστου) άνθρακα και κηροζίνης από τα νοικοκυριά και θέτει όρια εκπομπών για ορισμένες ουσίες σε εσωτερικούς χώρους. Αυτό είναι σημαντικό, επειδή η χρήση στερεών καυσίμων (π.χ. καυσόξυλα ή κάρβουνο) εξακολουθεί να είναι κοινή σε πολλά ευρωπαϊκά νοικοκυριά, αλλά μπορεί να έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία μέσω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.

Ασφαλής, αξιόπιστη, αδιάλειπτη πρόσβαση: απαγόρευση αποσύνδεσης

Για να προστατευθεί το δικαίωμα σε ενεργειακές υπηρεσίες για βασικές ανάγκες, μια προσέγγιση που βασίζεται στα δικαιώματα απαγορεύει αυστηρά τη διακοπή ή τη μείωση των βασικών παροχών, ακόμη και όταν οι καταναλωτές δεν είναι σε θέση να πληρώσουν τους λογαριασμούς ενέργειας τους. Απαιτεί από τις εταιρείες να συνεχίσουν να παρέχουν υπηρεσίες, λαμβάνοντας υπόψη την «ικανότητα των ανθρώπων να πληρώνουν» (HE, 2003).

Η απαγόρευση αυτή αναγνωρίζει ότι η μη πληρωμή των λογαριασμών είναι εκδήλωση πιο σοβαρών προβλημάτων, τα οποία η αποσύνδεση μόνο επιδεινώνει. Ως εκ τούτου, οι αποσυνδέσεις δεν θα πρέπει ποτέ να αφήνονται στη διακριτική ευχέρεια ενός εμπορικού παρόχου, αλλά θα πρέπει να ελέγχονται αυστηρά από σαφείς κανονισμούς.

Επί του παρόντος, δεν υπάρχει απαγόρευση αποσύνδεσης σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πλαίσιο των απελευθερωμένων αγορών ενέργειας της Ευρώπης, αυτό θέτει σε κίνδυνο τα ευάλωτα νοικοκυριά.

Επισφαλής πρόσβαση: μετρητές προπληρωμής και αυτο-αποσύνδεση

Οι προπληρωμένοι μετρητές για το φυσικό αέριο και την ηλεκτρική ενέργεια έχουν προωθηθεί ως ένας μηχανισμός με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να αυτό-διαχειρίζονται την ενεργειακή τους κατανάλωση και το κόστος για να αποφύγουν την αποσύνδεση. Συχνά προτείνονται ως ένας τρόπος για να δοθεί περισσότερος έλεγχος στους ανθρώπους που βρίσκονται σε ενεργειακή φτώχεια.

Ενώ έχουν αναφερθεί κάποιες επιτυχίες στην υλοποίηση αυτών των αποτελεσμάτων και στην προστασία των ανθρώπων από το χρέος και τις αποσυνδέσεις, οι προπληρωμές κινδυνεύουν επίσης να δημιουργήσουν μια «δεύτερη κατηγορία» χρηστών ενέργειας, οι οποίοι είναι πιο πιθανό να αυτό-περιοριστούν και να αυτο-αποσυνδεθούν. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε νέες μορφές διακρίσεων, μειονεξίας και ενεργειακής φτώχειας.

Οι προπληρωμένοι μετρητές μπορεί να θεωρηθούν ασύμβατοι με μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα, καθώς ρίχνουν το βάρος της πληρωμής αποκλειστικά στον καταναλωτή που τους χρησιμοποιεί, συνήθως σε ένα νοικοκυριό χαμηλού εισοδήματος. Ο προμηθευτής δεν προχωρά άμεσα σε αποσύνδεση λόγω απλήρωτων λογαριασμών, αλλά οι ίδιοι οι άνθρωποι μπορούν να σταματήσουν να χρησιμοποιούν την ενέργεια που χρειάζονται όταν δεν μπορούν να καλύψουν το υπόλοιπο. Αυτό ονομάζεται «αυτο-αποσύνδεση» (Shaver 2018).

Η χρήση τέτοιων μετρητών θα πρέπει, επομένως, να θεωρείται αποδεκτή μόνο όταν τα συνήθη συστήματα δεν είναι εφικτά ή προτιμώνται από τα άτομα που τα χρησιμοποιούν, με εύλογη αιτία. Στις περιπτώσεις αυτές, τα συστήματα προπληρωμής θα πρέπει να συνοδεύονται από γενναιόδωρες εγγυήσεις για τη βασική προμήθεια.

Ο ΟΗΕ καλεί Βέλγιο και Γερμανία να αναλάβουν δράση για τις βασικές ανάγκες σε ηλεκτρική ενέργεια

Το 2018, η **Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (UN CESCR)** εξέφρασε την ανησυχία ότι μεγάλος αριθμός νοικοκυριών στη Γερμανία, ιδίως εκείνων που λαμβάνουν βασικές κοινωνικές παροχές, βιώνουν ενεργειακή φτώχεια. Επιπλέον, το 2016, περίπου 328.000 νοικοκυριά επηρεάστηκαν από διακοπές της παροχής τους εξαιτίας αποσυνδέσεων λόγω απλήρωτων λογαριασμών. Η Επιτροπή συνέστησε στη Γερμανία να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για να **διασφαλίσει ότι όλα τα νοικοκυριά μπορούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες τους σε ηλεκτρική ενέργεια**, αποφεύγοντας έτσι τις αποσυνδέσεις για τα νοικοκυριά που δεν μπορούν να πληρώσουν για τις ελάχιστες ανάγκες τους.

Πιο πρόσφατα (2020), η **Επιτροπή** εξέφρασε ανησυχία για τις επιπτώσεις του ενεργειακού κόστους στους προϋπολογισμούς των νοικοκυριών, ιδιαίτερα των νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος στο Βέλγιο, και για την πρακτική της διακοπής του φυσικού αερίου και της ηλεκτρικής ενέργειας για μη πληρωμή λογαριασμών. Η κυβέρνηση κλήθηκε **να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει την ελάχιστη παροχή ενέργειας, ακόμη και όταν εγκαθίσταται ένας προπληρωμένος μετρητής.**

CESCR, Συμπερασματικές παρατηρήσεις: Γερμανία (2018) E/C.12/DEU/CO/6, Βέλγιο (2020) E/C.12/BEL/CO/5.

Αναγνώριση και αντιμετώπιση πρακτικών που εισάγουν διακρίσεις

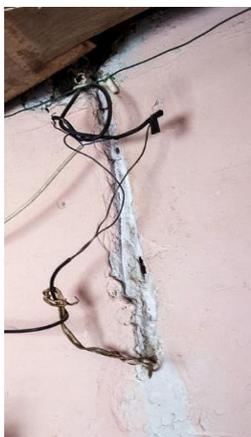
Η αρχή της μη διάκρισης είναι μια καλά εδραιωμένη βασική αρχή του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων: που πρέπει επίσης να κατοχυρωθεί στο δικαίωμα στην ενέργεια. Η μη διάκριση είναι στενά συνδεδεμένη με την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την ευαλωτότητα και συνεπάγεται προσπάθειες για τον προσδιορισμό των ατόμων ή ομάδων, που λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, αποκλείονται ή αντιμετωπίζονται με μεροληπτικό τρόπο, είτε στο πλαίσιο του δικαίου είτε κατά την πρακτική εφαρμογή του, άμεσα ή έμμεσα.

Οι επίμονες ανισότητες μεταξύ των φύλων είναι ιδιαίτερα εμφανείς στο πλαίσιο της ενεργειακής φτώχειας, αντανακλώντας συχνά διαφορές στα εισοδηματικά επίπεδα, αλλά και τις διαφορετικές προσωπικές ανάγκες, ενδιαφέροντα, επιλογές, και συγκυριακούς παράγοντες. Ορισμένοι άνθρωποι πλήττονται από **πολλαπλές διακρίσεις**, όταν τα μειονεκτήματά τους αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους σε διάφορους τομείς ανισότητας (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2021).

Οι αναγνωρισμένοι λόγοι μη διάκρισης στο δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περιλαμβάνουν:

- εθνικότητα • φύλο • γλώσσα • θρησκεία • πολιτικές ή άλλες απόψεις • εθνική ή κοινωνική προέλευση • ιδιοκτησία • γέννηση ή άλλη κατάσταση, όπως αναπηρία, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση • σεξουαλικός προσανατολισμός και ταυτότητα φύλου • υγεία
- Λαμβάνεται επίσης υπόψη:
 - ο τόπος κατοικίας • η οικονομική και κοινωνική κατάσταση, συμπεριλαμβανομένης της ιδιότητας του προσώπου ως ενοικιαστή, ιδιοκτήτη σπιτιού ή άτυπου κατοίκου – πτυχές που έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πρόσβαση στην ενέργεια

Ενέργεια και κοινωνικοοικονομικές διακρίσεις: Ρομά στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη

Ειδικές ομάδες ή κοινότητες στην Ευρώπη παραμένουν σε εξαιρετικά επισφαλείς συνθήκες όσον αφορά την πρόσβαση σε ενεργειακές υπηρεσίες. Οι Ρομά διακρίνονται από το γεγονός ότι η ανεπαρκής πρόσβασή τους σε βασικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της ενέργειας, προσελκύει συχνά την προσοχή της διεθνούς παρακολούθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ΟΗCHR 2016, ΟΗCHR 2020, Ευρωπαϊκή Κοινωνική Επιτροπή 2012).

Σε όλη την Ευρώπη, οι κοινότητες των Ρομά έχουν ζήσει για δεκαετίες ως μια σοβαρά στερημένη και αποκλεισμένη μειονότητα, συχνά σε περιοχές που είναι εκτεθειμένες στη ρύπανση του περιβάλλοντος και με ανεπαρκή πρόσβαση σε νερό, αποχέτευση, και ενέργεια. Σε απομονωμένους αγροτικούς οικισμούς, οι φτωχές οικογένειες Ρομά συχνά αγωνίζονται να καλύψουν τις βασικές ενεργειακές τους ανάγκες, καταφευγοντας σε καυσόξυλα, καίγοντας χαμηλής ποιότητας στερεά καύσιμα ή βασίζονται σε άτυπες συνδέσεις με το ηλεκτρικό δίκτυο.

Οι συνθήκες αυτές αντικατοπτρίζουν τις διαρθρωτικές ανισότητες και τις διακρίσεις στην πρόσβαση στην ενέργεια. Η αδυναμία επίτευξης βασικών ενεργειακών δυνατοτήτων, όπως η μελέτη για το σχολείο ή η χρήση υπολογιστή, αποτελεί άμεσο μειονεκτήμα με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Οι Ρομά που στερούνται ενέργειας έχουν μειωμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την πληροφόρηση, γεγονός που αποτελεί εμπόδιο για την έξοδό τους από τον κύκλο της ακραίας φτώχειας.

Η πληροφόρηση ως εργαλείο κατά των διακρίσεων

Η συλλογή δεδομένων σχετικά με τις διακρίσεις στην πρόσβαση και τη χρήση ενέργειας, το εισόδημα, την ποιότητα της στέγασης κ.ά. είναι ζωτικής σημασίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων στο πλαίσιο μιας προσέγγισης που βασίζεται στα δικαιώματα. Τα δεδομένα βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των μοναδικών αναγκών ή και προκλήσεων που αντιμετωπίζουν ορισμένες ομάδες, όπως οι γυναίκες, οι ανύπαντρες μητέρες διαφορετικών εθνοτικών μειονοτήτων, οι συνταξιούχοι με χαμηλό εισόδημα που ζουν σε αγροτικές περιοχές, οι οικογένειες που φροντίζουν παιδιά με αναπηρίες, ή οι νέοι ενήλικες. Είναι σημαντικό ότι τα δεδομένα επιτρέπουν την ανάπτυξη εξατομικευμένων μέτρων, ενώ τα γενικά πολιτικά μέτρα ενδέχεται να επιδεινώσουν τη διασταυρούμενη διάσταση των διακρίσεων.

Οικονομική προσιτότητα

Η οικονομική προσιτότητα αποτελεί τη βάση για την επάρκεια των ενεργειακών υπηρεσιών: η ικανότητα των ανθρώπων να έχουν πρόσβαση σε ένα ελάχιστο επίπεδο πρόσβασης μπορεί να ασκηθεί μόνο εάν η παροχή ενέργειας και οι αποδοτικές συσκευές, είναι προσιτές από όλους. Διασφαλίζεται με αυτόν τον τρόπο, ότι η πρόσβαση σε βασικές ενεργειακές υπηρεσίες είναι οικονομικά προσιτή, ακόμη και σε ευάλωτα άτομα, και αποτελεί μια άλλη κρίσιμη πτυχή του δικαιώματος στην ενέργεια.

Σύμφωνα με τους Κανονιστικούς Δείκτες του ΟΗΕ για τη Βιώσιμη Ενέργεια (RISE), που συνδέονται με τον Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης 7, η οικονομική προσιτότητα των ενεργειακών υπηρεσιών συνδέεται με το συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών. Το RISE προτείνει ότι σε θερμά κλίματα, η δαπάνη ενός ποσοστού 5% του προϋπολογισμού του νοικοκυριού είναι αποδεκτή, ενώ σε ψυχρά κλίματα, όπου η ανάγκη για θέρμανση αυξάνει την κατανάλωση, ένα ποσοστό που φτάνει το 10% είναι πιο ενδεδειγμένο. Στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, η ψύξη μπορεί να είναι εξίσου κρίσιμη για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων.

Η οικονομική προσιτότητα πρέπει να νοείται σε σχέση με:

- **τα μέσα ενός ατόμου** – αυτό που είναι οικονομικά προσιτό σε ένα άτομο μπορεί να μην είναι σε άλλο.
- **την ικανότητα ενός νοικοκυριού να ανταπεξέλθει σε άλλες βασικές ανάγκες** μετά την πληρωμή των λογαριασμών ενέργειας – δηλαδή το ενεργειακό κόστος δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε αποφυγή άλλων βασικών δαπανών.

Η άνοδος της θερμοκρασίας θα αυξήσει τη ζήτηση για ψύξη

Μετά την επίσκεψή του στην Ισπανία, ο **Εισηγητής του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Ακραία Φτώχεια** σημείωσε ότι το 2020 η κλιματική αλλαγή θα επηρεάσει δραματικά τους φτωχούς ανθρώπους. Ως εκ τούτου, ο Εισηγητής κάλεσε την Ισπανία να διασφαλίσει ότι οι πολιτικές κοινωνικής προστασίας υποστηρίζουν εκείνους που είναι ήδη φτωχοί, και εκείνους που είναι πιθανό να ωθηθούν σε αυτήν εξαιτίας της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Καθώς τα πρόσφατα κύματα καύσωνα προκαλούν ήδη θανάτους, οι φτωχές οικογένειες που δεν έχουν πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα ή κλιματισμό θα βρίσκονται σε κίνδυνο.

HRC, Έκθεση του εισηγητή για την ακραία φτώχεια: Αποστολή στην Ισπανία (2020) A/HRC/44/40/ADD.2

Έχουν καθοριστεί διάφοροι δείκτες για την οικονομική προσιτότητα των ελάχιστων ενεργειακών υπηρεσιών, όπως ο δείκτης 10%, ο δείκτης 2M ή ο δείκτης Χαμηλού Εισοδήματος / Υψηλού Ενεργειακού Κόστους (LHC). Όποιος και αν χρησιμοποιηθεί, ο στόχος είναι να εκτιμηθεί αν οι δαπάνες για βασικές ενεργειακές ανάγκες θίγουν άλλες βασικές δαπάνες των νοικοκυριών. Αυτό συνήθως απαιτεί μια ευρύτερη κατανόηση του προϋπολογισμού των νοικοκυριών.

Εάν το κόστος για τις βασικές ενεργειακές ανάγκες **ξεπερνά** τις οικονομικές δυνατότητες ορισμένων κοινωνικών ομάδων, ανεξάρτητα από τις αιτίες, μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα θα πρέπει συνεπάγεται την υποχρέωση και το καθήκον της κυβέρνησης ή των ρυθμιστικών αρχών να θεσπίσουν μέτρα για τη βελτίωση της οικονομικής προσιτότητας. Αυτό ισχύει τόσο στις δημόσιες όσο και στις ιδιωτικές αγορές ενέργειας. Οι δράσεις μπορεί να περιλαμβάνουν τη ρύθμιση των τιμών και των τιμολογίων για τις ενεργειακές υπηρεσίες, την οικονομική ή πρακτική βοήθεια για τη μείωση των λογαριασμών ενέργειας (π.χ. μέτρα ενεργειακής απόδοσης) ή διάφορες μορφές στοχευμένης στήριξης μέσω συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας ή παροχών.

Κλείσιμο του εισοδηματικού χάσματος: ένας αξιοπρεπής μισθός διαβίωσης

Το χαμηλό εισόδημα είναι ένας παράγοντας που συμβάλλει στην αδυναμία των ανθρώπων να εξασφαλίσουν την πρόσβαση στις απαραίτητες ενεργειακές υπηρεσίες. Σε αυτό το σημείο, οι κυβερνήσεις και οι θεσμοί μπορούν να δράσουν με διάφορους τρόπους:

- Διασφαλίζοντας ότι οι κατώτατοι μισθοί παρέχουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας πληρωμής για επαρκή πρόσβαση σε υπηρεσίες ενέργειας.
 - Δημιουργία καλύτερων ευκαιριών δημιουργίας εισοδήματος, βοηθώντας τους ανθρώπους να έχουν πρόσβαση σε κατάλληλους χώρους εργασίας ή δημιουργώντας τις δικές τους (μικρές) επιχειρήσεις.
 - Βελτίωση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, με έμφαση σε (στοχευμένες) συμπληρωματικές εισοδηματικές παροχές ή (εάν είναι απαραίτητο) προγράμματα διαγραφής ή διαχείρισης χρεών.
- Εφαρμογή ενός «καθολικού βασικού εισοδήματος» για να εξασφαλιστεί ότι οι άνθρωποι έχουν επαρκή μέσα για να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες.

Αρχές για την πρακτική εφαρμογή του δικαιώματος στην ενέργεια

Μια προσέγγιση που βασίζεται στα δικαιώματα απαιτεί οι πολιτικές και οι στρατηγικές που υποστηρίζουν την ενεργειακή μετάβαση να έχουν σχεδιαστεί για να λαμβάνουν υπόψη – και μάλιστα να δίνουν προτεραιότητα – τα ευάλωτα και τα ενεργειακά φτωχά άτομα. Το δικαίωμα στην ενέργεια πρέπει να βασίζεται σε αρχές όπως η **δημοκρατία της ενέργειας** και ο **δημόσιος έλεγχος** των ενεργειακών πόρων και των συστημάτων εφοδιασμού. Βασίζεται στα **δικαιώματα συμμετοχής του κοινού στη λήψη αποφάσεων, της προσβασιμότητας στην πληροφόρηση και της πρόσβασης στη δικαιοσύνη**. Αυτό απαιτεί ισχυρά συστήματα διακυβέρνησης και **διαφάνεια**: οι άνθρωποι πρέπει να μπορούν να συμβάλλουν, με ουσιαστικό τρόπο, στη λήψη αποφάσεων στον τομέα της ενέργειας, με τη βοήθεια των εκλεγμένων αντιπροσώπων τους ή των υφιστάμενων οργάνων που υπάρχουν για την προστασία των δικαιωμάτων τους, όπως ο συνήγορος του πολίτη και οι διαμεσολαβητές ή οι ρυθμιστικές αρχές.

Ενεργειακή δημοκρατία για φιλολαϊκή πολιτική

Η ύπαρξη στα χαρτιά του δικαιώματος στην ενέργεια, δεν μπορεί να διασφαλίσει ότι οι άνθρωποι θα μπορούν να το ασκήσουν. Η διασφάλιση της άμεσης συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων για την ενέργεια είναι η βασική αρχή της ενεργειακής δημοκρατίας, καθώς δίνει φωνή στους πολίτες για τον καθορισμό του «πώς» το δικαίωμα στην ενέργεια θα γίνει σεβαστό, θα προστατευθεί και θα εκπληρωθεί. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς βρίσκεται σε εξέλιξη η μετάβαση σε κοινωνίες που έχουν ουδέτερο ισοζύγιο άνθρακα. Αυτή η απανθρακοποίηση μπορεί επίσης να περιλαμβάνει όλο και περισσότερο αποκεντρωμένα συστήματα, οργανωμένα πιο κοντά στους πολίτες.

Ενώ η αρχή της οικουμενικότητας στηρίζει το δικαίωμα στην ενέργεια, ο προσδιορισμός συγκεκριμένων αναγκών και δικαιωμάτων σε όλους τους πληθυσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να επιδιώκεται μέσω **δημόσιας συμμετοχής και διαβούλευσης**, βάσει των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών. Οι ορισμοί των δικαιωμάτων, οι πολιτικές για την εφαρμογή τους, και οι μηχανισμοί για την προστασία των ανθρώπων, πρέπει να αντικατοπτρίζουν τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων, καθώς και τις εμπειρίες στέρησης δυνατοτήτων που αντιμετωπίζουν διάφορα άτομα και ομάδες. Η λήψη αποφάσεων πρέπει να γίνεται μαζί και για τους ανθρώπους, και όχι σε σχέση με τους ανθρώπους (ENGAGE 2021).

Εργαλεία για την επίτευξη ενεργειακής δημοκρατίας μπορεί να είναι η ενδυνάμωση των ενεργειακών συνελεύσεων των πολιτών, η μετατόπιση της ιδιοκτησίας και του ελέγχου των ενεργειακών συστημάτων στο κοινό, ενδεικτικά μέσω της αποκέντρωσης ή της αναδημοτικοποίησης (Kishimoto et al 2017), ή η δημιουργία ισχυρών αντιπροσωπευτικών φορέων των πολιτών, ακόμη και μέσα σε ενεργειακές εταιρείες ή στεγαστικές υπηρεσίες, ή η υποστήριξη των ενεργειακών κοινοτήτων, χωρίς αποκλεισμούς των πολιτών, ή των ενεργειακών κοινοτήτων (Caramizaru και Uilhlein 2020).

Προστασία και υπεράσπιση των καταναλωτών, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης της παραβίασης των δικαιωμάτων

Οι ακτιβιστές, οι διαμεσολαβητές, οι ομάδες καταναλωτών και η ακαδημαϊκή κοινότητα έχουν να διαδραματίσουν κρίσιμους και συμπληρωματικούς ρόλους, στην ευαισθητοποίηση και στη διαμόρφωση πολιτικής δυναμικής:

- Οι **ομάδες υποστήριξης και υπεράσπισης των καταναλωτών** μπορούν να συνεργαστούν με τους θιγόμενους για να ενισχύσουν τις γνώσεις τους σχετικά με την ενέργεια και το δικαίωμα σε αυτήν, κερδίζοντας έτσι την εμπιστοσύνη τους και χτίζοντας την αυτοπεποίθησή τους για να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην ενεργειακή δημοκρατία. Ως

εκπρόσωποι, μπορούν επίσης να ενισχύσουν τις φωνές των πολιτών, και να ευαισθητοποιήσουν.

- **Ο Συνήγορος του Πολίτη**, μέσω της διαχείρισης μεμονωμένων καταγγελιών και της ομαδοποίησής τους, αποτελεί βασικό εταίρο στην εφαρμογή και την παρακολούθηση των δικαιωμάτων των χρηστών.

Η σωστή χρονική στιγμή είναι σημαντική στην προστασία και την υπεράσπιση των καταναλωτών. Ιδανικά, οι ακτιβιστές και οι συνήγοροι θα πρέπει να έρχονται σε επαφή με τους πολίτες από νωρίς και συχνά, ενημερώνοντάς τους για τα δικαιώματά τους, και παρεμβαίνοντας σε περιπτώσεις παραβιάσεων. Η εμπλοκή στις προεκλογικές συζητήσεις με τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση των προγραμμάτων τους, ενώ η διατήρηση της πίεσης και μετά τις εκλογές βοηθά να διασφαλιστεί η τήρηση των δεσμεύσεών τους.

Η δημιουργία συμμαχιών μεταξύ οργανισμών και κοινωνικών ομάδων που ανησυχούν για τη (ενεργειακή) φτώχεια, τη δίκαιη (ενεργειακή) μετάβαση και τη στεγαστική κρίση, μπορεί να ενισχύσει έναν συμπεριληπτικό και αντιπροσωπευτικό ακτιβισμό που βασίζεται στα δικαιώματα. Παράλληλα, αναγνωρίζει ότι, στην πράξη, τα δικαιώματα – στη στέγαση, την ενέργεια, το νερό, ένα καθαρό περιβάλλον, την υγεία κ.λπ. – είναι συχνά αλληλένδετα.

Συμμαχία κατά της ενεργειακής φτώχειας

Η Συμμαχία κατά της Ενεργειακής Φτώχειας (*Aliança contra la Pobresa Energètica* ή APE) ιδρύθηκε στη Βαρκελώνη τον Φεβρουάριο του 2014, με σκοπό την προάσπιση της πρόσβασης σε βασικά αγαθά (όπως η ενέργεια και το νερό) ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα. Ενισχύει τη συλλογική διεκδίκηση δικαιωμάτων μέσω συμμαχιών με κοινωνικές και

περιβαλλοντικές οργανώσεις που ανησυχούν για την ενεργειακή φτώχεια, τη στέγαση και τις εξώσεις. Η κινητοποίησή τους οδήγησε στην υιοθέτηση του Καταλανικού Νόμου 24/2015 για την «επείγουσα κρίση στέγασης και ενεργειακής φτώχειας», ο οποίος απαγορεύει τις εξώσεις και τη διακοπή βασικών παροχών σε νοικοκυριά που έχουν χαρακτηριστεί ως ευάλωτα από τις τοπικές κοινωνικές υπηρεσίες.

Μια βασική δραστηριότητα της Συμμαχίας περιλαμβάνει την υποστήριξη «συλλογικών συμβουλευτικών συνελεύσεων» στις οποίες οι άνθρωποι έρχονται για να μοιραστούν τις ανησυχίες και τα παράπονά τους σε έναν ασφαλή και αξιόπιστο χώρο, αλλά και για να αποκτήσουν γνώσεις και να ενδυναμωθούν. Μέσα από τις συνελεύσεις, η γνώση εμπλουτίζεται καθώς αναδύονται νέα ζητήματα και πρακτικές λύσεις διαμορφώνονται συλλογικά. Οι συνελεύσεις έχουν σαφή έμφυλη διάσταση, καθώς συμμετέχουν κυρίως γυναίκες που αναφέρουν ότι έχουν απλήρωτους λογαριασμούς και χρέη προς το δημόσιο ή κινδυνεύουν με αποσύνδεση ή/και απέλαση. Στις συνελεύσεις προωθείται η ενδυνάμωση, η πρόσβαση σε πληροφορίες, η αμοιβαία ανταλλαγή γνώσεων και η υποστήριξη, η συμμετοχή, η διάδοση και υπεράσπιση του «δικαιώματος» στις υπηρεσίες.

Διακυβέρνηση και ανάθεση αρμοδιοτήτων

Τα κράτη και οι ρυθμιστικές αρχές διαδραματίζουν τον μεγαλύτερο ρόλο στη διαμόρφωση πολιτικών και ρυθμιστικών πλαισίων που υποστηρίζουν το δικαίωμα στην ενέργεια – συμπεριλαμβανομένου του καθορισμού των άλλων οντοτήτων που πρέπει να λογοδοτούν και με ποιους τρόπους. Σε αυτόν τον ρυθμιστικό και εποπτικό ρόλο, οι κυβερνήσεις πρέπει να διασφαλίζουν τη συνοχή μεταξύ των διαφόρων επιπέδων διακυβέρνησης του ενεργειακού τομέα, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών φορέων (π.χ. των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας, του

τομέα της ενεργειακής απόδοσης, του κτιριακού τομέα) από το εθνικό έως το τοπικό επίπεδο, των φορολογικών και οικονομικών φορέων, καθώς και μεταξύ των διαφόρων δημόσιων τομέων (π.χ., στέγαση, κοινωνική πρόνοια, υγεία).

Κριτικά, στο πλαίσιο μιας προσέγγισης που βασίζεται στα δικαιώματα, οι κυβερνήσεις πρέπει να δεσμευτούν σε συμπεριληπτικές, συμμετοχικές διαδικασίες για τον καθορισμό συγκεκριμένων λεπτομερειών (π.χ. ελάχιστα επίπεδα ενέργειας) και να αναπτύξουν αποτελεσματικά και ισχυρά σχέδια δράσης για την αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας. Τα σχέδια πρέπει να ορίζουν σαφή χρονοδιαγράμματα, και τις διαφορετικές ευθύνες των φορέων, καθώς και να εντοπίζουν και να αξιοποιούν τους σχετικούς διαθέσιμους πόρους. Οι κυβερνήσεις πρέπει να αναλάβουν την ευθύνη να διασφαλίσουν ότι τα σχέδια αυτά επαναξιολογούνται τακτικά, ενημερώνονται και παρακολουθούνται. Καθώς η τοπική αυτοδιοίκηση αναμένεται να διαδραματίσει βασικό ρόλο στην εφαρμογή του δικαιώματος στην ενέργεια, ενδέχεται να απαιτείται ενίσχυση των δήμων, των περιφερειών και των κοινοτήτων.

Διαφάνεια και λογοδοσία στις δημόσιες υπηρεσίες και στον ιδιωτικό τομέα

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο του δικαιώματος στην ενέργεια. Οι πολίτες και οι εκπρόσωποί τους πρέπει να έχουν εύκολη πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τιμές, συμβάσεις κ.λπ., καθώς και σε προγράμματα στήριξης και μηχανισμούς, μέσω των οποίων μπορούν να διεκδικήσουν την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη.

Η διαφάνεια και η λογοδοσία από την πλευρά των ενδιαφερόμενων μερών είναι ζωτικής σημασίας σε αυτό το πλαίσιο. Για τον περιορισμό της συστημικής κατάχρησης και των διακρίσεων, τα δεδομένα που σχετίζονται με ζητήματα όπως οι αποσυνδέσεις, οι καθυστερήσεις ή οι δυσκολίες πληρωμής πρέπει να δημοσιοποιούνται.

Οι μηχανισμοί καθορισμού των τιμών ενέργειας και οι διαπραγματεύσεις που σχετίζονται με την ρύθμιση του τομέα, πρέπει να είναι διαφανείς και προσβάσιμοι από όλους. Τα βασικά στοιχεία των ενεργειακών πολιτικών πρέπει να δημοσιεύονται με τη μορφή ενημερωτικών δελτίων, σε γραπτή γλώσσα, προσιτή σε όλους.

Οι πάροχοι ενέργειας έχουν ευθύνη να διασφαλίζουν την πρόσβαση σε πληροφορίες και την διαφάνεια, και έχουν άμεσες ευθύνες στο σεβασμό και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα με τις κατευθυντήριες αρχές του ΟΗΕ για τις επιχειρήσεις και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό είναι ένα θεμελιώδες διεθνές πλαίσιο για τον καθορισμό των σχετικών ευθυνών, και τη διασφάλιση της εφαρμογής μέτρων αποκατάστασης σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων κατάλληλων μηχανισμών υποβολής παραπόνων (OHCHR 2011). Η λογοδοσία μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, αλλά πρέπει να εξασφαλίζεται ανεξάρτητη εποπτεία.

Κοιτάζοντας μπροστά: Το δικαίωμα στην ενέργεια

Το δικαίωμα στην ενέργεια...

- δίνει προτεραιότητα στις **ανάγκες του κάθε ατόμου για πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες ενέργειας**
- **θεωρεί όλα τα άτομα** ως την απόλυτη «μονάδα ενδιαφέροντος» για την άσκηση πολιτικής για την ενεργειακή φτώχεια: στοχεύει στον εντοπισμό και την εξάλειψη της **αδικίας, της μειονεξίας και της ανισότητας.**
- **δίνει έμφαση στα καθήκοντα, των δημόσιων αρχών και άλλων**, και απαιτεί τη διακυβέρνηση της ενεργειακής φτώχειας με βάση τα δικαιώματα.
- **θεσπίζει πλαίσια** μέσω των οποίων οι πολίτες και οι εκπρόσωποί τους μπορούν να **επικαλούνται το δικαίωμα στην ενέργεια** για να απαιτήσουν πρόσβαση σε ενεργειακές υπηρεσίες, οικονομική προσιτότητα, προστασία από αποσύνδεση, ισότητα ή και να αμφισβητήσουν την επιβλαβή χρήση προπληρωμένων μετρητών.
- **μπορεί να ενδυναμώσει** και να **προωθήσει την ενεργειακή δημοκρατία**: περιλαμβάνει δικαιώματα συμμετοχής, πληροφόρησης και πρόσβασης στη δικαιοσύνη και τη λογοδοσία.
- **Μπορεί να ενεργοποιήσει τις κοινωνίες, τους πολίτες και τους εμπλεκόμενους φορείς** να συμμετάσχουν σε έναν διάλογο σχετικά με τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισης της ενεργειακής φτώχειας. Το δικαίωμα δεν είναι μόνο **ένα κάλεσμα συσπείρωσης** – μπορεί να είναι μια **νομική έννοια** ή μια **ηθική επιταγή**: τα ανθρώπινα δικαιώματα ανήκουν σε όλους, και βρίσκονται στη **βάση της απόφασης για τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες όλων.**

Βιβλιογραφία

Arenas Pinilla, E, R. Barrella, A. Cosín López-Medel, J.I. Linares Hurtado, J.C. Romero Mora, C. Foronda Díez and L. Díez Alzueta (2020). *Desarrollo de un modelo de cálculo de gasto eléctrico teórico en los hogares españoles*. ECODES-Fundación Ecología y Desarrollo / Cátedra de Energía y Pobreza, Universidad Pontificia de Comillas.

Bhatia, M. and N. Angelou (2015). *Beyond Connections: Energy Access Redefined*, ESMAP Technical Report, World Bank, Washington DC
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24368>

Bradbrook, A. and J. Gardam (2006) "Placing Access to Energy Services with a Human Rights Framework", *Human Rights Quarterly* 28: 389.

Council of Europe. *Intersectionality and Multiple Discrimination*. www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination

Day, R., G. Walker and N. Simcock (2016). "Conceptualising Energy Use and Energy Poverty using a Capabilities Framework". *Energy Policy* 93:255-264.

ENGAGER (2021), *A Toolkit for a Just Transition With the People*. www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit--draft-2.pdf (21 October 2021)

European Committee of Social Rights, *International Federation for Human Rights (FIDH) v. Ireland* (12 May 2017) Decision on Merits, Complaint No. 110/2014.

European Committee of Social Rights, *Médecins du Monde – International v. France* (11 September 2012), Decision on Merits, Complaint No. 67/2011.

Frigo G., M. Baumann and R. Hillerbrand (2021). "Energy and the Good Life: Capabilities as the Foundation of the Right to Access Energy Services," *Journal of Human Rights and Development* 22:218.

Guyet. R. (2015). "Précarité énergétique et justice énergétique: un droit À l'énergie est-il pensable?" *L'Europe en Formation* 378:126-145.

Hernández Cruz, P., J.M. Hidalgo-Betanzos, I. Antepara, I. Aberasturi, and D. Pérez (2021) "Guaranteeing a minimum temperature of 18 degrees C in low-income dwellings", FPRN-ENGAGER Conference 'Making Decarbonisation Fair'; 1-4 March 2021.

Hesselman M., (2021). "Energy poverty and household access to electricity services in international, regional and national law" in M. Roggenkamp et al (eds), *Edward Elgar Encyclopedia of Energy and Environmental Law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing

Hesselman M. (2021, in press). "Right to Energy", in Hofbauer, Philipp, Binder and Nowak (eds) *Elgar Encyclopedia on Human Rights*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Hesselman M., A. Varo, R. Guyet and H. Thomson (2021). "Energy Poverty in the COVID-Era: Mapping Global Responses to the Pandemic in Light of Momentum on the Universal Right to Energy" *Energy Research and Social Sciences* 18 <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102246>

Hesselman. M., A. Varo and S. Laakso (2019). *The Right to Energy in the European Union*. ENGAGER Policy Brief No. 2 via: www.engager-energy.net/policy-brief-on-the-right-to-energy/.

Human Rights Council (2020). *Report of the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights: Mission to Spain*, A/HRC/44/40/ADD.2

Human Rights Council (7 October 2020). *Report of the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights: Just Transition*, UN Doc. A/75/181/Rev.1.

Kishimoto S., O. Petitjean and L. Steinfort (eds) (2017). *Reclaiming Public Services: How Cities and Citizens are Turning Back Privatization*. Amsterdam: Transnational Institute via: www.tni.org/en/publication/reclaiming-public-services

Löfquist, L. (2020). "Is There a Universal Human Right to Electricity?" *The International Journal of Human Rights* 24:711.

Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), *Joint Communication of UN Special Procedures to Spain* (18 December 2020) ESP 6/2020.

Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), *Joint Communication of UN Special Procedures to Serbia* (16 November 2016) SRB 3/2016.

Office of the High Commission for Human Rights (UN OHCHR), *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework* (UN: Geneva 2011) HR/PUB/11/04.

Ormandy, D and V. Ezratty (2012). "Health and Thermal Comfort: From WHO Guidance to Housing Strategies", *Energy Policy* 49.

Shove, E. and G. Walker (2014). "What is energy for? Social practice and energy demand", *Theory, Culture and Society*, 31:5, 41-58.

Simcock N., H. Thomson, S. Petrova and S. Bouzarovski S. (eds) (2018). *Energy Poverty and Vulnerability: A Global Perspective*, Abingdon: Routledge.

Szulecki, K. and I. Overland (2020). "Energy democracy as a process, an outcome and a goal: A conceptual review", *Energy Research and Social Science* 69
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101768>.

Tirado-Herrero, S. and M. Hesselman (eds) (2020). "New Narratives and Actors for Citizen-led Energy Poverty Dialogues", ENGAGER Policy Brief No. 4, (September 2020) via: www.engager-energy.net/policy-briefs/

Tully S. (2006). "Access to electricity as a human right", *Netherlands Quarterly of Human Rights* 24:557-587.

Tully, S. (2008). "The human right to access clean energy" *Journal of Green Building* 3:140-148.

Walker, G. (2015). "The right to energy: meaning, specification and the politics of definition", *L'Europe en Formation* 378:26-38.

Walker, G., N. Simcock N and R. Day (2016). "Necessary energy uses and a minimum standard of living in the United Kingdom: Energy justice or escalating expectations?" *Energy Research and Social Science* 18:129-138.

WHO (World Health Organization) (1987). *Health Impact of Low Indoor Temperatures*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2007). *Housing, Energy and Thermal Comfort: A Review of 10 Countries Within the WHO European Region*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2009). *Guidelines for Indoor Air Quality: Dampness and Mould*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2014). *Indoor Air Quality Guidelines: Household Fuel Combustion*, World Health Organization.